

Linn Sondek LP12 - Out Of The Box, Into The Music

Ik heb de afgelopen jaren in professionele hoedanigheid heel wat naar de Linn Sondek LP12 geluisterd. Zoveel zelfs dat ik wel mag stellen dat het naast de ruim 30 jaar oude Zwitserse draaitafel die ik zelf gebruik mijn meest beluisterde platenspeler is. Met als gevolg dat ik hem - in alle varianten die er mee mogelijk zijn - dus heel aardig denk te kennen. Daarom was ik zowel verbaasd als verheugd toen ik van Jan Verlegh van Beter Beeld & Geluid de uitnodiging kreeg om weer eens wat vergelijkend luisterwerk te komen doen, want hij had iets aparts bedacht waar hij erg enthousiast over was.

En dus reed ik op een zonnige dinsdag vol verwachting naar de winkel in Zevenbergen, waar ook PureSound-collega Onno Kiviet aanwezig was, voor een exclusieve voor-première van wat er het weekend daarna voor een breder publiek te horen zou zijn. In de grote luisterruimte waren maar liefst 8 LP12's opgesteld, en de hifi-set van dienst bestond uit een Linn Klimax DSM streamer/voorversterker, twee Linn Klimax Solo eindversterkers, met Linn K400 luidsprekerkabel aangesloten op de Harbeth SHL5+ luidsprekers op Custom Design 'open frame' stands. Interlinks waren de standaard meegeleverde exemplaren van Linn. We gingen snel van start, want er was veel te vertellen en te beluisteren. Jan legde uit dat hij op een gegeven moment aan het filosoferen ging over de gebruikelijke upgrades voor de LP12-eigenaar. Ik heb daar eerder al eens een uitgebreid artikel over geschreven (<http://linnlp12.blogspot.nl/2012/04/max-delissen-schrijft-over-de-linn-lp12.html>).

Het uitgangspunt is eigenlijk altijd geweest dat je éérst een upgrade van je voeding doet en daarna pas over een modificatie van de speler zelf gaat nadenken. Dat is nog steeds een zinvol pad, maar Jan bedacht dat er wellicht meerdere wegen zijn die naar Glasgow leiden. Hij ging aan het experimenteren en probeerde daarbij alle kennis die hij in de loop van vele jaren heeft opgedaan even opzij te zetten en flink 'out of the box' te denken. Het resultaat was erg verrassend en zeker reden genoeg om er een interessante luistershow omheen te organiseren. En wat gecertificeerde vinylofielen van de vaderlandse hifi-pers uit te nodigen natuurlijk.

Linn Majik LP12 (€3.276), LP12 Edition (€3.400) en LP12 Plus Edition (€4.590)

De eerste ronde leek aanvankelijk sterk op die uit mijn vorige artikel. Het instapmodel Majik LP12 met de standaard Majik voeding, ProJect 9cc arm en Linn Adikt element mocht aantreden tegen de LP12 Edition. Dat is de in eigen huis bedachte versie van Beter Beeld & Geluid met een Jelco SA-250ST arm, een 'new old stock' Valhalla voeding en een Nagaoka MP-110 element. Die afkorting MP staat voor Moving Permalloy, wat de Nagaoka-variant is van Moving Iron, een type element waarbij geen magneet aan het eind van de cantilever zit, maar een stukje ijzer (of permalloy, een legering van nikkel en ijzer) dat via magnetische inductie zijn lading krijgt. Vaak worden MI of MP-elementen gemakshalve onder de MM-elementen ingedeeld, wat op basis van het werkingsprincipe natuurlijk niet klopt, maar in de praktijk gedragen deze elementen zich bijna allemaal als 'gewone' MM-elementen. Ze verlangen een versterkingsfactor van rond de 40dB en een afsluitweerstand van 47kΩ. Je sluit ze dus aan op een 'gewone' MM phono-ingang.

Dit Nagaoka element is met zijn verkoopprijs van rond de 100 euro eigenlijk spotgoedkoop, wat de meerprijs van deze upgrade aanzienlijk kleiner maakt dan die van de Edition-versie uit mijn vorige artikel, waar nog een Benz Gold MC element in werd toegepast. Klankmatig was de oude upgrade van de Majik LP12 naar de LP12 Edition al een no-brainer, want hij zorgde voor een flinke verbetering van de muziekweergave. Maar zou dat nu ook weer lukken, gezien de behoorlijk lagere prijs van het Nagaoka element? Nou, reken maar! We luisterden naar de elpee Soulville van Ben Webster, die met de standaard Majik LP12 vanzelfsprekend al zeer prettig werd weergegeven. We waren het er snel over eens: hier zouden we zonder problemen lang en gelukkig mee naar muziek kunnen luisteren. Maar toen de plaat op het vilt van de Edition LP12 werd gelegd veranderde er toch echt iets. De betere gelijkloop en de stillere motor als gevolg van de Valhalla voeding zorgden voor meer rust en detaillering in de weergave, meer ruimtelijkheid ook, maar de

combinatie van de Jelco arm en de Nagaoka MP-110 is niet minder dan een sensatie. Dit bescheiden element matcht onverwacht goed met de rechte Jelco arm. De laagweergave werd meer sonoor en er was meer detail en 'lucht' in de weergave. De piano klonk levendiger en de saxofoon van Webster kreeg meer klankkleur.

De LP12 Plus Edition is feitelijk de 'gewone' Edition waarbij de interne Valhalla voeding is vervangen door de externe Lingo voeding. Het prijsverschil is een kleine 1200 euro. Het voordeel van de Lingo is dat hij een aanzienlijk betere werking heeft. De motor draait met de Lingo nóg stiller en gelijkmatiger dan met de Valhalla, wat we duidelijk terughoren in de weergave. Er komt meer rust en vanzelfsprekendheid in de muziek, en klankkleuren worden natuurlijker. Dat is vooral goed te horen bij stemmen. Die krijgen duidelijk meer body en ze staan preciezer afgebeeld in het ruimtelijke plaatje dat door de luidsprekers wordt afgebeeld. De hele weergave wordt relaxter en de onderlinge samenhang van instrumenten en stemmen neemt toe. Ook is er meer kleine dynamiek in de muziek hoorbaar, wat op een laag volume een completer muzikaal geheel oplevert.

We luisteren naar de track Port Of Amsterdam van The Nits (staat op het album HENK). Er zit een straffe dynamiek in het stuk, vooral op de momenten dat de drums van Rob Kloet en de Turkse trom waar Henk Hofstede op slaat in een soort oer-ritme het stampende geluid van een scheepsmotor nabootsen. Dat knalt er met de Plus Edition echt een stuk vetter uit. Ook de ruimtelijke afbeelding van hun eigen, tot studio omgebouwde oude gymzaal in Amsterdam West is met de Plus Edition een stuk duidelijker waarneembaar. Het plaatje is niet alleen groter en dieper, met een veel langer uitstervende galm, maar staat ook beter afgetekend vóór ons.

Linn Akurate LP12 (€7.425) versus Linn LP12 Super Edition (€7.425)

De Akurate LP12 is écht van een hoger niveau, zowel in prijs als kwaliteit. Dit is een LP12 met een Kore subchassis met vast armboard, een Lingo voeding, een Linn Akito arm en een Linn Klyde MC element. We luisterden uiteraard eerst naar de tracks uit de vorige ronde, maar kwamen uiteindelijk uit bij Comfortably Numb van Pink Floyd (The Wall). De Akurate LP12 heeft, bij gebrek aan een betere omschrijving, een prachtige voorname weergave. Er is veel rust, controle en precisie, maar we noteren ook dat de weergave een tikje braafjes is, misschien nét iets te verfijnd voor deze muziek. We missen een beetje de ingehouden spanning en het vuurwerk dat deze track in zich heeft. Bij de precies even dure LP12 Super Edition zien en horen we wat Jan precies bedoelde met 'out of the box' denken. Geïnspireerd door zijn ervaringen met de Nagaoka MP-110 in de Jelco arm besloot hij om eens te onderzoeken wat er zou gebeuren als hij de Akito arm en het Klyde element zou vervangen door de veel goedkopere Jelco arm met daarin het eveneens veel goedkopere topmodel MP-500 van Nagaoka.

Dit goudkleurige element behoort met zijn boron cantilever en fine-line naald tot de mooiste MM-achtige elementen ter wereld. Van het prijsverschil met de Akito arm, het Klyde element én de Lingo voeding kon in de Super Edition voor precies dezelfde prijs een Radikal motor met bijbehorende voeding worden ingebouwd. En dat levert, in combinatie met de (bijna letterlijk) gouden combinatie van de Jelco met de MP-500, een vrij spectaculaire klankverbetering op. Er is werkelijk meer van alles; méér druk in de weergave, méér drive, méér klankkleur, méér rust... Bij de legendarische gitaarsolo van David Gilmour in Comfortably Numb kregen we deze keer wél kippenvol op de armen. Het ruimtelijk beeld werd nu zó ver buiten de luidsprekers geplaatst dat we moesten constateren dat er ook letterlijk 'out of the box' werd gespeeld.

Omdat het zo'n gave opname is (en zulke geweldige muziek) draaiden we tot slot van deze ronde nog even flink hard het Theme From 'Joy House' van het album The Cat van Jimmy Smith. Vergeef me de wat plastische uitdrukking, maar dat swingt als een tiet! Het orkest van Lalo Schiffrin staat breed en diep achter het orgel van Jimmy en er wordt groots en meeslepend gemusiceerd. Als je wil horen hoe in 1964 met dynamiek werd omgegaan is deze originele Verve persing een schoolvoorbeeld. Daar kunnen veel hedendaagse producers nog een hele dikke punt aan zuigen.

Topplaten, letterlijk en figuurlijk

Ik realiseer me dat het veel weg heeft van een ontzettend flauwe taalgrap maar ik maak hem toch, als bruggetje naar de laatste ronde. Want na zo'n topplaat van Jimmy Smith is het tijd geworden om naar twee verschillende topplaten voor de LP12 te gaan luisteren. Linn is niet de enige fabrikant van onderdelen die de weergave van de LP12 verbeteren. Dat ook anderen daar heel goed toe in staat zijn bewees eerder het Engelse bedrijf Tiger Paw, dat met hun uit aluminium gefreesde Khan topplaat een duidelijke sprong voorwaarts in muzikaliteit wist te veroorzaken bij de LP12. En nu is er Tangerine, een bedrijf dat is opgericht door twee oud-medewerkers van Tiger Paw, dat ook met een alternatief komt voor de plaatstalen topplaat die standaard op de LP12 zit.

Linn's eigen topplaat is van redelijk dik en hoogwaardig plaatstaal gemaakt, en verkrijgt nog wat meer stijfheid door zijn licht gebogen vorm die bij montage recht wordt getrokken omdat hij zich dan een beetje 'schrappet' in de uitsparing die daarvoor aan de bovenzijde van de houten plint is gemaakt. Niks mis mee, maar na verloop van vele jaren blijkt dat deze topplaat niet helemaal ongevoelig is voor doorbuigen, wat tot een minder goed contact met de plint leidt en zo tot minder goede weergave. Marginaal allemaal, maar op dit niveau is er dus toch nog wat te halen. Om de verschillen te demonstreren stonden er drie identieke (op de topplaat na dan) LP12's opgesteld, met een Akito arm en een Adikt element erin.

We luisteren opnieuw naar Jimmy Smith. De 'Gewone' LP12 klinkt uitstekend. Niet op het niveau van de Super Edition die we net hebben gehoord, maar het was tóch genieten geblazen. De speler met de aluminiumkleurige Tiger Paw Khan (€999) topplaat liet meer controle horen, met een betere timing, een grotere precisie, meer klankkleur, ruimtelijkheid en dynamiek. Dat zijn inderdaad zowat alle ter zake doende parameters, dus je mag stellen dat de Khan de totale performance een boost geeft. Met de volledig zwart geanodiseerde Karmen (€1.790) van Tangerine horen we een vergelijkbaar effect, maar op de meeste punten nog net een paar streepjes meer. Vooral de ambiance wordt met de Karmen mooier weergegeven, het is of de opnameruimte groter en duidelijker begrensd is.

Het Toetje

Eigenlijk buiten mededinging, maar omdat hij er toch stond sloten we de luistersessie af met de 'full-blown' Klimax LP12. Dit is de best mogelijke Linn Sondek LP12 met uitsluitend merk-eigen upgrades, die €21.658 kost. Dus met een Kiel subchassis, Radikal motor en voeding, Ekos arm, ingebouwde Urika phonotrap en het relatief nieuwe Kandid MC-element, dat op Linn-specificatie door Lyra wordt gebouwd. Dit is inderdaad de overtreffende trap in verfijning, drive, druk, detaillering en transparantie. Het laag is putdiep en zéér strak, er is een ruimtelijk beeld waar je in kunt verdwalen. Veel mooier zal de weergave van vinyl niet worden, geloof me, hoewel ik maar niet gevraagd heb wat een Khan of Karmen hier nog aan zou kunnen veranderen...

Wat de 'out of the box' verrassing van Jan betreft is er maar één conclusie mogelijk: volledig geslaagd! De toepassing van de goedkopere maar vër boven zijn prijs presterende Jelco arm met de twee verschillende Nagaoka elementen maakt van de eigen 'Editions' van Beter Beeld & Geluid een buitengewoon interessant alternatief voor de standaard versies. Sterker nog, de 'Editions' presteren stuk voor stuk nóg beter dan hun (bijna) even dure standaardbroeders. En dat is een knappe prestatie.